

פרשת השבוע על-פי ה"פרי צדיק" ב"ה

פרשת וארא

ד. פסוקים ופירושים

ה. פסוקים ופירושים

[ד] ויברך אלהים את יום השביעי.

ובמדרש (בראשית רבה י"א, א) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. היא תעשיר זו השבת וכו' והפסוק אינו מדבר בעשירות ממון רק בדברי תורה. וכמו שאמרו (תמורה ט"ז). עשיר ורש נפגשו וגו' מי שעשאו חכם לזה וכו' דריש עשיר בדברי תורה. וכן איתא (תנחומא כי תשא ג) על פסוק (קהלת ה', י"א) והשבע לעשיר וגו' בעשירי תורה אני מדבר ולא בעשירי ממון. וכן הברכה בשבת באור התורה והיא תעשיר. ולא יוסיף עצב עמה הוא כי מצינו עצב אף בדברי תורה כמו שאמרו במדרש רבה פרשה זו (ד, א) בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה הוא נוטל עליהן שכר יכול אף בדברי בטלה כן תלמוד לומר ודבר וגו'. אתה מוצא לא היה יוסף ראוי להנתן בבית האסורין אלא עשר שנים וכו' ועל ידי שאמר לשר המשקים ⁷⁰ כי אם זכרתי וגו' נתוסף לו עוד שתי שנים וכו'. ובודאי לא יעלה על הדעת שהעוסק בדברי בטלה יטול עליהן שכר. רק הפירוש הוא גם כן על דברי תורה רק שהם בלא מכון להשיג מהם קדושה ושיכנסו ללב כי לשון דבר שפתים היינו על דרך מה שאמרו (סנהדרין ק"ז:) אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוף. ואף שאמרו (פסחים ג:) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה וכו' ואמרו (ירושלמי ברכות פרק ט' הלכה ה') כל ⁷¹ פייטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין. אבל צריך לזה יגיעה ועל זה נאמר אך למחסור.

[ד] ויברך אלהים את יום השביעי. המושקים כי אם זכרתי אתך אף

שבאמת היה יציאתו מבית האסורין על ידי שר המשקים ויוסף הרגיש מזה ואיתא (ספרי ראה ע) וברכך ה' אלהיך יכול כשעומד ובטל תלמוד לומר בכל אשר תעשה שצריך האדם לבקש סיבות. ובפרט יוסף הצדיק שביקש הסיבה על ידי שר המשקים לשם שמים שיהיה חפשי ויוכל לעבוד את ה' יתברך ביותר. רק לצדיק גדול כמו יוסף חשב לו הקב"ה גם זאת לדבר שפתים כי הקב"ה לבן של ישראל כמו שאמרו במדרש (שיר השירים רבה ה', ב) על פסוק ולבי ער מדכתיב (תהלים ע"ג, כ"ז) צור לבבי וגו' ודברים היוצאים מהלב נכנסים ללב היינו כמו שאמרו (ברכות י"ג:) כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין. כי יראת שמים הוא על ידי שמרגיש בלבו שה' יתברך עומד נגדו וזהו שה' יתברך בלבו ועל כן אמרו (יומא ע"ב:) על פסוק (משלי ⁷² י"ז, ט"ז) ולב אין על מי שאין בו יראת שמים. שזה על ידי שאין ה' יתברך שוכן בלבו. וכל

חכמתם הלכו בדרך ה' כפי כח השגתם. ולא הראה להם ה' יתברך דרך ילכו בה וזה נקרא שהלכו לפני הקב"ה. שהשיגו הדברי תורה כפי השגת חכמתם מצד הבריאה שנגמרה בשם אל שדי שתספיק להכרת מלכותו יתברך. ויעקב שהיה לו שייכות לבחינת דעת יותר מאברהם ויצחק שכתוב בו האלהים הרועה אותי וגו' אמנם עדיין לא ניתנה תורה בהתגלות. וזהו שמוכא (תיקוני זוהר תיקון י"ג) ⁷³ ויעקב מלבר משה מלגאו דמשה רבינו ע"ה היה פנימיות הדעת וכל הליכתו ודרכו היה בבחינת דעת והוא רוח הקודש כמו שכתב רש"י (שמות ל"א, ג) וכל דורו נקרא דור דעה (במדבר רבה י"ט, ג) והוריד התורה הקדושה שנקראה דעת וכמו שדרשו (שמות רבה ל', י"ג) בדור המבול שרצה ה' יתברך ליתן להם תורה ולא רצו מדכתיב (איוב כ"א, י"ד) ודעת דרכיך לא חפצנו. כי התורה דרכיו של ה' יתברך. ובמשה רבינו ע"ה כתיב (שמות ל"ג, י"ג) ⁷⁴ והודיעני נא את דרכיך. וכתיב (תהלים ק"ג, ז) יודיע דרכיו למשה היינו כי הורה לו דרכו למעלה מהשגת שכל אנושי.

זוה שאמרו (סנהדרין ק"א). שאמר ליה הקב"ה למשה חבל על דאבדין וכו' הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי והיינו שיכירו כבוד מלכותו מצד השגת שכלם וחכמתם. ולא הרהרו על מדותי. והיינו כשהבטחתי להם ולא קיימתי היה להם להשיב נגדי וכמו שאמרו (בראשית רבה נ"ו, ח) דאמר אברהם אבינו ע"ה בעקידה היה לי להשיב אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ⁷⁵ ועכשיו קח נא את בנך וגו' ומאשר דרכם היה בהשגת חכמתם וכאשר לא קיימתים היה זאת נגד השגתם והיה להם על ידי זה מקום להשיב נגדי ועם כל זה לא הרהרו אחר מדותי. ואתה שהדעת קבועה בלבך בהנהגתי למעלה משכל אנושי ותיכף בתחילת שליחותך אמרת לי מה שמך ועתה אתה מהרהר אחר מדותי. אף שידעת כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם וגו'. ומשניתנה תורה אין לאדם להשכיל להשיג ⁷⁶ אלהותו יתברך שמו מצד שום שכל רק מצד התורה הקדושה:

[ג] וארא אל אברהם וגו' באל שדי ושמי

ה' לא נודעתי להם. להבין הלא מצינו שנגלה ה' יתברך להאבות בשם הוי"ה. אך הנה שם אל שדי נגד מדת צדיק יסוד עולם כמו שאמרנו (מאמר א') מהזוה"ק. והוא נגד יום הששי כידוע. שהוא גמר מעשה בראשית והוראת השם שאמר לעולמו די שבשעה שברא הקב"ה העולם היה מרחיב והולך וכו' (חגיגה י"ב). ואומרים בשם רבי ר' ⁷⁷ בונם זצוק"ל שפירש שאמר לעולמו די שמזה יספיק שיכיר הנברא מלכותו יתברך שמו. והוא כי תכלית מכון הבריאה שיכיר האדם מלכותו ומכל מה שנברא וכל האדם ללמוד וכמו שאמרו (עירובין ק':) אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול גזל מנמלה עריות מיונה וכו' והיה העולם מרחיב והולך שיוכלו להכיר יותר מלכותו עד שאמר לו הקב"ה שאין צריכים להתפשט יותר כי יש די בהבריאה שנברא עד היום להכרת כבוד מלכותו יתברך.

והנה אברהם אבינו ע"ה היה הראשון שהתחיל להכיר אלהותו יתברך בעולם והסתכל בהבריאה וממנה למד שהתחיל להרעים בלבו תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג עד שהציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם (בראשית רבה ל"ט, א) וכן מכל מה שנברא בעולם למד. כי העולם נברא על ידי התורה וכמו שאמרו בבראשית רבה (א, א) ובחכמתו והשגתו השיג כל התורה כולה מהבריאה שהתורה המפה של העולם ⁷⁸ וכמו שאמרו (שם) דיפתראות ופינקסאות וכו'. ועל כן קיים כל התורה עד שלא ניתנה וזה שאמרו (שם ס"א, א) זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה. וכן יצחק ויעקב הכירו אלהותו יתברך מכל הבריאה וזה שנאמר וארא אל וגו' באל שדי. כי בזה השם נגמר הבריאה להיות ממנה הכרת מלכותו. ושם הוי"ה הוא הדעת דמשה רבינו ⁷⁹ ע"ה שהוריד תורה מן השמים מה שה' יתברך מאיר ללב שלא על ידי התבוננות בבריאה. ואף דכתיב וירא אליו ה' בשם הוי"ה מכל מקום כתיב ושמי ה' לא נודעתי להם דדייק לא נודעתי ולא כתיב בשמי ה' לא נראיתי להם. והיינו שבאמת השיגו שיש קדושה גבוהה משכל אנושי אבל לא נודעתי להם היינו שיהיה הליכת דרכם בבחינת דעת וזה שנאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו היינו שהקב"ה לא הנהיגם רק הם מצד

7

דיבורים גם בדברי תורה שלא ביראת שמים נקרא משפה ולחוף דהיינו שאין רוצה להכניסם בלב. וגבי יוסף נקרא גם זה דבר שפתיים כיון שלא היו דיבורים אלה מרצון ה' יתברך שהוא לבן של ישראל. וזה שאמרו במדרש (בראשית וכה פ"ט, ג') אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי נתוסף לו שתי שנים ולכאורה דברי המדרש 10 סותרים למה שאמרו מקודם דיוסף שם בה' מבטחו. אך לפי האמור באמת אם לא היה יוסף איש אשר שם בה' מבטחו לא היה נחשב אמירתו לשר המשקים לחטא. כי סתם אדם צריך לעשות איזו סיבה כמו שנאמר בכל אשר תעשה. רק כיון שיוסף באמת היה הגבר אשר שם בה' מבטחו לאיש צדיק כזה לא היה ראוי לעשות שום פעולה.

ואומרים בכל עצב יהיה מותר בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה 20 וכו' הוא על פי מה שאמרו (בבא בתרא קמ"ה:) מסייע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה

8/ ואלו בעלי גמרא ואיתא בגמרא (עירובין נ"ד:) והולכי אלו בעלי מקרא על דרך אלו בעלי משנה שיחו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה. והוא כי בעלי מקרא נקראו רק הולכי שמתחילים לילך. ובעלי משנה נקראו על דרך שכבר הם על דרך להגיע למקום השלמתם. וכל זמן שלא השיגו שלימות הדברי תורה להיות נבלע בלב הוא עסוק תמיד במלחמתו ועל זה דרשו מסייע אבנים יעצב בהם. ובעלי תלמוד היינו שכבר נבלעו דברי תורה בלבם. ועל ידי זה ממילא כל שמשוחים דברי תורה כי אין בלבם רק דברי תורה. עליהם דרשו בוקע עצים יסכן בהם שאור תורה מחמם לבכם ומלהיכו לה' יתברך. וזה שאמרו במדרש בכל עצב יהיה מותר בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה היינו שיש לו משא ומתן בהדברי תורה שהוא משתדל להכניסם בלב ואף על פי שעדיין 20 לא נשלם בהם. רק נושא ונותן בהם כהולך על דרך להגיע למקום שלימותו בזה יש מותר ונוטל עליהם שכר.

ועל שבת אמר ולא יוסיף עצב עמה. כי ביום השבת מאיר ה' יתברך עיניו בדברי תורה. שיהיו נבלעים לעד ומשמחים לבבו כמו שנאמר (תהלים י"ט, ט') פקודי ה' ישרים משמחי לב. וכמו שאמרנו במה שאמרו (תענית ט"ו.) צדיקים לאורה וישרים לשמחה וכו' דצדיק הוא מי שיש לו עוד עסק ומלחמה להתגבר על היצר הרע וזה אין לו שמחה שאין לו מנוחה מהיצר הרע ונצרך לאורה שיזריח ויופיע לו ה' יתברך כדי שיוכל להתגבר. ואז אור צדיקים ישמח שה' יתברך מופיע לו הדברי תורה ליישר הלב ולהוריק הרע מלב כסיל לגמרי. ואז זוכה למדרגת ישרים לשמחה. ואיתא בשם רבי ר' בער זצוק"ל שהאהבה בא מצד ה' יתברך כשמברר האדם את עצמו ביראה. וזה שנאמר בשלמה (תהלים קכ"ז, ב') שוא לכם וגו' אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שוא. כי מי שיש לו עסק ביראה ולא זכה לשלימות האהבה. הדברי תורה הם בעצב ונקרא לחם העצבים מה שאין כן שלמה המלך ע"ה דכתיב בו וה' אהבו ונקרא ידידה הוא זכה לכל הדברי תורה בשינה. ובשבת זוכין להדברי תורה משמחי לב שהלב מתיישר וזוכין לדעת להיות דברי תורה נבלע בלב (כמו שנתבאר כמה פעמים) ולישרי לב שמחה:

3/ ואלו בעלי גמרא ואיתא בגמרא (עירובין נ"ד:) והולכי אלו בעלי מקרא על דרך אלו בעלי משנה שיחו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה. והוא כי בעלי מקרא נקראו רק הולכי שמתחילים לילך. ובעלי משנה נקראו על דרך שכבר הם על דרך להגיע למקום השלמתם. וכל זמן שלא השיגו שלימות הדברי תורה להיות נבלע בלב הוא עסוק תמיד במלחמתו ועל זה דרשו מסייע אבנים יעצב בהם. ובעלי תלמוד היינו שכבר נבלעו דברי תורה בלבם. ועל ידי זה ממילא כל שמשוחים דברי תורה כי אין בלבם רק דברי תורה. עליהם דרשו בוקע עצים יסכן בהם שאור תורה מחמם לבכם ומלהיכו לה' יתברך. וזה שאמרו במדרש בכל עצב יהיה מותר בכל הדברים שאדם נושא ונותן בהם דברי תורה היינו שיש לו משא ומתן בהדברי תורה שהוא משתדל להכניסם בלב ואף על פי שעדיין לא נשלם בהם. רק נושא ונותן בהם כהולך על דרך להגיע למקום שלימותו בזה יש מותר ונוטל עליהם שכר.

10/ [טז] שהשלום שלו ישים עלינו ברכה ושלוש. שבשבת בתפילה שלישיית אומרים אתה אחד וכו' ומי כעמך ישראל גוי אחד. שפירוד הדעות וכל המחלוקת בא מחמת שכל אחד נוגע לעצמו. ושבת דאיתא (וזהו ח"כ ר"ה סוף ע"א) האי יומא יומא דנשמתינן איהו ולא יומא דגופא. על כן נעשים בו ישראל גוי אחד כיון שאין להם רק מכוון אחד לעשות רצון אבינו שבשמים והאמת והשלום אהבו וכעין מחלוקת שמאי והלל כמו שאמרו ביבמות (י"ד:) ואז נקרא ה' יתברך מלך שהשלום שלו שהוא עושה שלום במרומיו. ובמשנה (תענית כ"ו:) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה במלך שהשלום שלו (כפירוש רש"י) בעטרה שעטרה לו אמו כנסת ישראל ועל דרך מה שאמרו (שיר השירים וכה ג', כ"ה) לא זו מחבבן עד שקראן אמו. ובזוה"ק ריש פרשה זו (כ"ב.) מפרש אמו יובלא. ואמרו במשנה ביום 10/ חתונתו זה מתן תורה ויום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיכנה במהרה בימינו ואז נקרא ה' יתברך מלך שהשלום שלו. ושבת דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל (שבת פ"ו:) ובמשנה קאי על יום הכפורים יום שניתנו בו לוחות אחרונות שהיה כלול בהם מדרש הלכות ואגדות (שמות וכה מ"ו, א' ומ"ז, ז') ושבת גם כן מדת מלכות פה תורה שבעל פה וכמ"ש (וזהו ח"א מ"ז:) יום השביעי דא

11/ תורה שבעל פה דאיהו יום שביעי. ובכל שבת מתעורר זמן מתן תורה. ויום שמחת לבו בנין בית המקדש הוא גם כן בשבת שאז נעשה לב ישראל הר קדשי שה' יתברך שוכן בלבם ואין שליטה ליצר הרע כמו שנאמר (ישעיה י"א, ט') לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי דא ליבא דמדוריה דיצר הרע ביה כמ"ש במדרש הנעלם (וזהו ח"א קל"ח.) ושבת מעין עולם הבא. ואז נקרא ה' יתברך מלך שהשלום שלו. ושלוש נקרא מדת יוסף הצדיק שעל ידי מדתו היחודי כי כל בשמים וארץ כתרגמו די אחיד בשמיא ובארעא שמחבר מדת שמים וארץ קודשא בריך הוא וכנסת ישראל (וזהו ח"א ל"א סוף ע"א) ולכן אומרים בסעודה שלישיית מלך שהשלום שלו הוא ישים עלינו ברכה ושלוש דאיהו מבועא דכל ברכאן והמשמר שבת כהלכתו מיד נגאל מכל קטרוג היצר הרע ואלמלי משמרין כל ישראל השבת מיד נגאלין דרוו יקרא וכו':